

[ke katalogu výstavy *Moderní francouzské umění*]

Po krásném činu v plném a akcentovaném významu slova, jakým byla výstava Rodinova, a přesto, že jeho smysl a dosah nebyl nejen většinou doceněn, ale vynesl i „Manesu“ podezřívání a insinuace, jaké jsou možné právě jen v našem životě uměleckém a novinářském, podniká tento spolek nové dílo: výstavu dnešního umění francouzského.

Jest vidět, že mu jde doopravdy o uměleckou kulturu v této zemi a že nemíní ustoupit jen tak lehce lhostejnosti, tím méně teroru.

Neboť jest naše pevné přesvědčení, že umělecká úroveň domácí nedá se jinak pozdvihnout než bude-li stále a stále odkazováno k opravdovým vrcholům dnešního umění světového, bude-li probouzena pro ně vnímavost jak umělectva, tak obecnstva, a budou-li obojím tímto činitelem kultury zvyšovány požadavky, jaké se kladou na umělecké dílo. Ne aby byla hmotně napodobena, nýbrž aby byla cílem a metou, mírou a ostruhou domácímu neodvislému chtění a snažení, uvádějí se sem tato kouzelná umělecká díla. Nemají svádět ke kopii nebo k epigonství, mají jen probouzet, rozněcovat a zapalovat latentní tvořivé síly a schopnosti našich umělců, budit odvahu k nové kráse jak u umělců, tak u obecnstva, nabádat k samostatnému a odvážnému jejímu citění, pojmání a vyjadřování.

Přehled současné tvorby francouzského malířství, sochařství, původní grafiky i uměleckého průmyslu, který se vám podává

ve výběru předního uměleckého essayisty a znalce moderního francouzského umění, pana Gabriela Moureye, je sám o sobě nejen vzácným a kouzelným divadlem, rozkoší a školou nejjemnějšího vkusu, ale v hlubším smyslu pohledem do tvůrčí dílny celého národa, do kulturních a společenských podmínek, bez nichž se nedá mysliti toto umění jako ne květ bez stromu, psychologickou a mravní lekcí uměleckou, jakou obsahuje a podává každý dobře a jasně uspořádaný umělecký hod.

Nemám pretensí a nemohu jich ani mít, abych na několika stránkách, které jsou vyměřeny mému úvodnímu slovu, charakterisoval nebo jinak objasňoval jednotlivé umělecké hlavy, pilíře a protagonisty této výstavy: jsou mezi nimi mistři jako Degas, Carrière, Monet, Besnard, Renoir, Aman-Jean a jiní a jiní, kteří znamenají celé umělecké světy: ti nedají se diváku přiblížit několika řádkami, které bych jim mohl věnovat.

A ostatně nač a k čemu? Soudím dnes proti běžnému názoru, že by se umění mělo spíše *oddalovat* než přibližovat: pravá a skutečná láska může podstoupit námahu, starat se, dáti si práci, hledat, a stará se a hledá opravdu ráda, poněvadž překážka, kterou musí překonat, jest jí o kouzlo víc — kdežto lhostejnost a tupá mysl... Ale co záleží umění na lhostejnosti a tupé mysli?! Nepošpiňujme jimi ani tyto stránky!

Unum necessarium, jediné, co jest důležité a nevyhnutelné a na čem opravdu záleží, jest, abyste si navázali *srdečný, vášnivý, prožitý vztah a poměr k uměleckému dílu*: aby přestalo vám být číslem katalogu, malovanou látkou, estetickým dojmem a kritickým soudem a stalo se *dobrodružstvím vašeho života*, něčím, co jste prožili jako nejvzácnější a nejkrásnější chvíli lásky a zbožnosti a co zůstává ve vaší mysli vzpomínku něhy a vděčnosti.

A tento srdečný přístup a poměr k dílu musí si nalézt každý sám: každý sám musí si ukout klíče k těmto zamčeným zahradám.

Nedovedete-li toho, vaše chyba.

Cesta k tomu je tak prostá a samozřejmá, že každý spolehlivý a věrný smysl a každý nezeslabený a nepodrytý instinkt nalezne ji sám.

Jest třeba jen sestoupit s výšin vši vylhané, umělé a chladné superiority, vzdát se všeho domněle kritického vtipu, odřici se všech posud nasbíraných abstraktních pravidel, rozumových poznání a předsudků... a s prostotou a oddaností dítěte, v učelivé a zjemnělé povolnosti k novým dojmům, *nechat se* podrobovat dílem.

Neřekne-li vám však obraz nebo socha hned něco, nesmíte se domnívat, že je to vina *jejich*: ve své slabé, zanedbané vnímavosti, ve svých okoralých, nevychovaných smyslech, ve svém zatuhlém a zahluchlém srdci, ve své neprobuzené citovosti, ve své nešlechtěné neumělecké povaze musíte hledat příčinu, a buďte jisti, že ji při trochu dobré vůli snadno naleznete. Umění je spravedlnost sama, a dává každému tolik radosti, kolik zaslouží. Duši vnímavé, něžné, vroucí, oddané a nebojácné, která má odvalu k nové, nepoznané posud kráse, naměří tisíckrát víc než okoralé, zbabělé, suché a znuděné.

Neboť u nás není posud skoro ani tuchy o tom, co jinde, v zemích skutečné umělecké kultury, je dávno jasné jako slunce: že chápat umění je samo *uměním*, k němuž se musí každý sám neustále a bez přetržení vychovávat celým životem a *k němuž není dovychován nikdy*.

Neboť nejvýznačnější známka a sama podstata každého silného a krásného uměleckého díla jest v tom, že *jest po prvé na světě*, že jest nové a všemu ostatnímu, co tu posud bylo, nepodobné, cizí a nepřátelské: a proto žádá neústupně, *abyste před ním prodělali i předělali, rozšířili i opravili celou posavadní výchovu svého oka i srdce*.

Z hlubin své zkušenosti a z hlubin své bytosti napsal *Stendhal*, že znalectví umění je privilegiem, které se draho kupuje. Vedle výchovy oka viděl v něze srdce a obraznosti a v povaze, stíženě smutkem a zraňované více než jiné tvrdostmi života, nutné a je-

diné podmínky, aby člověk mohl milovat a chápat umění ne povrchně a slovy, ale zbožně a oddaně jako vláhu nebes všemi kořeny svého lidství. Jen takovému srdci je umění lékem a dobrodiním, opojením a zapomenutím: jen takové srdce má k umění ne papírový a theoretický, ale životní a kořený vztah a poměr. A takový byl také poměr Stendhalův k němu: byl více než znatel umění, byl *milenec* umění do slova a do písmene. Miloval umění láskou a něhou, dnes neznámou a vyhynulou, a již abychom našli obdobu, musíme sestoupit až do dob renaissance, kdy umělecká citlivost a vnímavost byla vzdělávána a šlechtěna jako dárkyně nejvzácnějších radostí života. Miloval umění opravdu *vášnivě* a *erolicky*: tento silný člověk, který viděl jako napoleonský voják všechna nejstrašnější divadla své doby a nepodlehł při nich nikdy citové slabosti, býval dojat krásnými obrazy k slzám.

Střízlivá a mdlá mysl vaše bude v něm vidět snad šilence, ale pravím vám, že pokud není v národě nebo v zemi takových vznešených a nádherných šilenců, nemá práva nazývat se kulturní.

Ale zmlkám, neboť nemohu vás naučit milovat umění, jako bych vás nemohl naučit žít a dýchat, kdybyste toho neuměli. —

Všecko, co chci a mohu na těchto stránkách, jest jen vyjmout a abstrahovat z tak bohatého divadla tolikerých a tak různých uměleckých duchů a typů, mezi jichž díly se procházíte, *poslední společný kulturní zákon*, který je řídí, nese a drží, psychologickou a mravní lekci, kterou mohou dát myslivému diváku.

Umělecká díla, která vidíte kolem sebe, mají při vši různosti talentu, genia, techniky, cílů, výrazu a individuality svých tvůrců společný, nejvyšší rozhodný a charakteristický znak, který bije do očí každému hlubšímu pozorovateli: *jest to velmi živé, někde až vášnivě umělecké vědomí a svědomí*.

Každé z těchto děl ví velmi dobře a určitě, co v něm jest, ví dobře, co chce a kam míří, co nese v sobě z úmyslů a záměrů, rozumu a vůle svého tvůrce.

Nic náhodného, nic nezodpovědného není v těchto dílech: jsou to vesměs plody velikého a neobyčejně jasného *uměleckého intelektu*.

Byla pojata vesměs umělci rozhodnými, určitými a jasnovidnými, kteří jsou pány všech svých sil a schopností a ovládají je jako věrný a spolehlivý nástroj, umělci, kteří věděli přesně, co chtěli, a pracovali k tomu vytrvale, neodchylně, s jasnou hlavou, s bezpečným a neselhávajícím uměním, s inspirací dlouhou a účelně živou.

Žádné z těchto děl nevzniklo šťastnou chvilkou a šťastným nápadem, neuvědoměle a náhodně, pouhou inspirací okamžiku.

Jsou to díla *umění* účelného, jasného, uvědomělého sobě i uvědomujícího se jiným, umění logického, počítajícího se všemi prvky a okolnostmi tvorby. Nejsou to ani výsledky pouhé nacvičené machy a naučených pravidel a předpisů, ani improvisace šťastných chvil, šťastné pohody duše. Naopak: většinou jsou to díla *velikého uměleckého kullu* všech sil a schopností tvořivé mysli. V tom je vlastní charakter a vlastní bytost a význam děl zde shrnutých: zde jest, co rozlišuje francouzské umění tak rozhodně od umění všech ostatních evropských národů a nejvíce ovšem od umění našeho.

Jinde mají také veliké lidi, veliká srdce, veliké charaktery umělecké, veliké tvůrce a objevitele, veliké malíře, veliké básníky linií nebo symfoniky a instrumentátory barvy a odstínu — ale nemají *tak vysoké umění jako celek a úroveň*, uměleckou kázeň, umělecký kult a intelekt jako národní uměleckou ctnost, která pozdvihuje a povznáší i tvorbu slabších a menších individualit v díla vědomá, účelná a charakteristická, vykořisťující vědomou, methodickou práci všechny prameny a zužitkující všechny síly a vlohy individua.

U nás i jinde všecko skoro umění — a pravidlem nejlepší — bylo více méně *improvisováno*. Byla to řada výbuchů, někdy nádherných, jindy nepodařených a selhavších. Ve Francii bylo a je tomu jinak: tam bylo umění *hledáno* a bylo *nalézáno*. Celá

historie francouzského výtvarného umění, její smysl a filosofie, jest v těchto dvou slovech. Ve Francii se umění *hledá* a ne nazeřbůh, náhodně a bez plánu, ale stále, pravidelně, důsledně, vši práci a všim podnikáním umělcovým, logikou stejně tvrdošijnou a odvážnou jako vytrvalou a neumdlévající. A každý nález odhadne, vykořistí a vytěží se hned do posledních důsledků tím jediným bezpečným a neomylným smyslem pro umělecký charakter a typ, který je vlastní francouzskému umělci.

To je smysl slova: umělecká kultura.

Francouzské umění je souvislá linie, jiná umění jsou vedle něho jen děravé řady bodů.

Každý francouzský umělec má expansi vytvořit ze sebe *individualitu, umělecký charakter*: zpracovat všechny možnosti, které v sobě cítí, brát je jako látku k uměleckému dílu, vysvobodit ze sebe všechno, co se ve tmách hlásí k životu, vykrystalisovat to v ostré hrany, v krásný, výrazný a typický tvar.

Rozhlédněte se kolem sebe: jací všude umělci v tomto *vlastním* a základním umělectví! Kolik individualit, kolik uměleckých charakterů a jak účelně, s jakou logikou, jak promyšleně pojatých, citěných, vyrostlých — skoro byste řekli: *slavěných* —, tolik plánu, kázně a jasné hlavy bylo při tom zúčastněno! A stále rostou, doplňují se, přisvojují a přizpůsobují si všechno, v čem nalézají látku, odpovídající zákonům své vnitřní umělecké bytosti. Všude snaha promyšlená a vytrvale sledovaná: učinit ze sebe co nejvíc, podat se a vyslovit se umělecky celý a ve tvaru co nejvýraznějším, nejrozhodnějším, nejostřejším a nejcharakterističtějším — tvarem právě svým a individuálním, který je nejosobnějším vlastnictvím a dílem svého tvůrce.

Celé umění francouzské ve svých vrcholných zjevech dá se pochopit jen jako stále znova a znova podnikaný *experiment*. Toto slovo, které má u nás, kde se pracuje posud většinou pod vlivem více méně autorisovaných mistrů, ať mrtvých, ať živých, a kde se žije posud většinou v umění z druhé a třetí ruky, přihanný přízvuk, jest tam titulem umělecké cti a pýchы.

U nás, kde většinou každý snaží se co nejdříve zmocnit se jisté manýry, kterou jen opakuje a aplikuje na všechno, do čeho se pustí, a vyrábět pak více méně dokonalé kusy (ale bez prostoty a oddanosti středověkého řemeslníka), kde každý, ať literát, ať malíř, chce být v pětaticátém nebo čtyřicátém roce hotový jako dobře vypálená cihla, čtou se jako legendy životopisy největších Francouzů, patriarchů naší doby — ať Puvise de Chavannes, ať Rodina, ať Verlaine —, kteří žili, hledali a zkoušeli do padesáti let, neznámi skoro světu, ctěni jen úzkým kruhem přátel, druhů a milovníků a jež teprve v tomto stáří počínala šikanovati oficiální kritika . . .

A celý *impresionism* nebyl nic jiného než jeden jediný heroický experiment, podniknutý s takovou odvahou, s takovou vytrvalostí a tvrdošijností, s takovým zapřením a potlačením vši umělecké marnivosti, že bude vždy z nejvzácnějších a nejčistších lekcí vysoké ethiky, které kdy byly dány v umění. Tito opovázlivci nestáli o to, co by byli dovedli, kdyby byli chtěli, alespoň tak dobře jako jiní daleko menší, jimž vrchol snahy jest malovati slušné nebo i dokonalé, prodejné obrazy. Jejich ctižádost byla směšně nesvětská: chtěli být jen poctivými a věrnými nástroji, neodchylnými reflektory, podávajícími do nejmenších výrazných a náladových podrobností smyslové a přírodní dojmy. Z jejich objevů a ještě více z lekcí odvahy a síly, jež dali, žije posud, ať přímo, ať nepřímo, všechno francouzské umění dneška: porazili definitivně všechnu akademickou šablonu a konvenci a falešnou školskou tradici.

Ve Francii není dnes umělecké školy (vyjma tu, kterou tvoří bezděky všude prostřednost a mdloba, jež vždy a všude nevyhnutelně napodobí), rozumeli se školou styl a umělecký výraz určitého mistra, který se učí jako estetický kánon v předpisech a pravidlech. Největší mistři, kteří by je všude jinde založili i bez své vůle, nestvořili jich ve Francii. Každý silnější duch má tam odvalu vidět svými očima, dát se rozechvívát a vzrušovat vlastní citovostí a vnímavostí z divadel přírody a života, hořet vlastní

obrazností, slovem: žít ze sebe a pro sebe, žít volně z kultu svých sil, rozvíjet se a hledat na svůj vrub a raději po případě padnout a zahynout na svůj vrub než živořit ve stínu druhého, třeba sebe většího a božstějšího.

Umění, které máte před sebou, není umění papírové a umělé, ale životné a často až heroické: celé osoby, celí lidé, celé individuality stojí za většinou těchto pláten, — co pravím, stojí? — *jsou v nich*, žijí a dýchají každou jejich barevnou skvrnou a každou linií.

Právě proto, že hmotný cvik a hmotná dovednost, technika a métier — a jaké! — jsou tu tak běžné, že se pokládají jen za *podmínku* umění, samozřejmou a která se mlčky předpokládá, nezmámí a neoslepí tu tak lehce žádného uměleckého pozorovatele: chce se *víc*, hledá se *víc*, dává se *víc*.

A to *víc* je cit, srdce, nervy, charakter: kouzlo osobnosti, člověka i života.

Tento lak inlimní a vroucí styk umění se životem — jak miluje jen toto umění současný svět ze všech jeho stran, ať hmotných, ať duchových, a jak je celé nasyceno jeho mlunným vzduchem! — jest jen v zemích, v nichž je umění něčím více než šťastnou náhodou: jen v zemích, kde je *kultivováno*, kultivováno i umělci i lidem, neboť teprve tito dva činitelé dávají umění.

Všimněte si jen, jak toto francouzské umění je *samou funkcí života* a jak blízce se stýká s životem a přírodou, že jest jen jich pokračováním: je to park někdy mezi polmi a lesy, jindy prostřed velkoměsta, ale vždy park — to jest příroda a kultura.

Zde je umění říší, zákonem a pravidlem, jinde, žel, větší menší měrou jen výjimkou.

Stud nestydatých

Není citu odpornějšího, hnusnějšího, směšnějšího a více: krásnému a zdravému rozvoji společnosti škodlivějšího než nepravý a zvrhlý stud. Všichni velcí satirikové všech dob a národů měli zvláště na něj namířeno. Byl vždy a všude maskou pokrytectví, vápnem, kterým se natírali nejsmrduťjší hrobové.

Zejména býti pohoršenu *nezakrytou pravdou nebo krásou v umění* předpokládá naprostou mravní zkaženost a kleslost, nevyléčitelné mrzáctví srdce a úplné potuchnutí a pohasnutí každé, sebe chudší boží jiskry v člověku. Lidé čistého srdce a čistého zraku nevidí v pravdě a v kráse v umění nic než co jsou, něco nejvyššího prostého, samozřejmého, velebného a cudného — projevy nejvyššího zákona bytí a tajemství vesmírového života —, neboť lidé čistého srdce jsou lidmi čistého srdce právě proto, že nepřidružují k těmto divadlům a nemohou ani přidružovat představy nečisté obraznosti. Jich srdce, které nemá v sobě tohoto bahna zkažené obraznosti, není jimi pobouřeno, a je-li rozechvěno, je rozechvěno čistě jako horská voda čistým záchvěvem rozkoše z velikého a svatého tajemství života a kosmu. Člověk kulturní, člověk nezkažený a dobře vychovaný může cítiti před divadlem *nahého těla ve výtvarném umění* a zvláště v *plastice*, kde všecka tendence dráždění a pikantnosti jest vyloučena, jenom city úcty a zbožnosti z mysteria bytí.

Jinak je tomu ovšem s lidmi mravně zkaženými a zvrhlými, s lidmi surového srdce a nízkého, zatemnělého, zahluchlého intelektu: nedovedou se dívat na nic *vážně a prostě*, vidí ve všem